

pochatkovoyi osvity Ukrayiny (1960-2000 rr.): avtoref. dys. na zdobuttya naukovogo stupenya d-ra ped. nauk. K.: Nash chas. [in Ukrainian].; **5. Odynchenko, L.K.** (1996). Rozvytok specialnoyi osvity rozumovo vidstalyh uchniv v Ukraini (1918-1941 rr.). Dys. kand. ped. nauk: 13.00.03. K.: APN Ukrainy, In-t defektologii. [in Ukrainian].; **6. Perovskyj, E.Y.** (1955). Metodicheskoe postroenie i yazyk uchebnika dlya srednej shkoly. *Izvestiya*, 63. M.: APN RSFSR. [in Russian].; **7. Slastonin, V.A.** (2002). Pedagogika: Ucheb. posobie dlya stud. vysh. ped. ucheb. zavedeniy. M.: Izdatelskij centr «Akademiya». [in Russian].

Received 01.03.2019

Accepted 01.04.2019

УДК: 373.3-056.2/.3

DOI 10.32626/2413-2578.2019-13.312-324

Н.В. Чередніченко
nataliachered@gmail.com

Л.В. Тенцер
vitten73@ukr.net

ЗМІСТ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ ДИСГРАФІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ КОРЕКЦІЙНОГО ТА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Відомості про автора: Чередніченко Наталія Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри логопедії факультету корекційної педагогіки та психології, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, Україна. У колі наукових інтересів: діагностика та корекція порушень письма у молодших школярів; профілактика дисграфії, дислексії та дизорфографії у старших дошкільників та молодших школярів із різними мовленнєвими вадами; методика початкового навчання рідної мови дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. E-mail: nataliachered@gmail.com; **Тенцер Леся Вікторівна**, аспірантка кафедри логопедії факультету корекційної педагогіки та психології, вчитель-логопед вищої категорії логопедичного пункту при школі I-III ступенів №286, Київ, Україна. У колі наукових інтересів: дисертаційне дослідження дисграфічних розладів у молодших школярів. E-mail: vitten73@ukr.net

Information on an author: Cherednichenko Nataliia Wolodymyrivna, PhD in Pedagogy, Associate professor of the Academic

Department for Speech-language Pathology, Department for Correctional Pedagogy and Psychology of the National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine. Among academic interests: diagnostics and correction of writing among elementary students with different speech disorders; methodology of elementary mother language training among children with speech development disorders. E-mail: nataliachered@gmail.com ; **Tentser Lesia Viktorivna**, postgraduate student of the Academic Department for Speech-language Pathology, Department for Correctional Pedagogy and Psychology, Teacher and speech-language pathologist of the higher category of the speech-language centre by School of I-III stages No. 286, Kyiv, Ukraine. Among academic interests: thesis research of dysgraphic disorders among elementary students. E-mail: vitten73@ukr.net

Відомості про наявність друкованих статей: Чередніченко Н.В.

Психолінгвістичний підхід до вивчення причин та механізмів виникнення дизорфографії у молодших школярів із вадами мовленнєвого розвитку / Н. В. Чередніченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. - Вип. 27. - С. 220-225.

Чередніченко Н.В. Комплексна діагностика дисграфічних та дизографічних помилок у письмі молодших школярів із порушенням писемного мовлення [Текст] / Н. В. Чередніченко, Д. М. Горбачова // Логопедія: Науково-методичний журнал. - 2015. - № 5. - С. 73-84.

Чередніченко Н.В. Психолінгвістичні та психолого-педагогічні передумови формування навички письма / Н.В. Чередніченко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. - № 16. – С. 222-227; **Тенцер Л. В.** Психолінгвістичні механізми виникнення різних форм дисграфії у дітей молодшого шкільного віку / Л.В.Тенцер // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. - Вип. 26. - С. 221-227.

Тенцер Л. В. Науково-методичні основи навчання грамоти молодших школярів із дисграфією / Л. В. Тенцер // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. - Вип. 27. - С. 198-203.

Тенцер Л. В. Обґрунтування та зміст діагностичної методики

дослідження навичок письма у молодших школярів із дисграфією / Л. В. Тенцер // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. - Вип. 29. - С. 102-112.

Чередніченко Н.В., Тенцер Л.В. Зміст та організація логопедичної роботи з подолання дисграфії у молодших школярів в умовах корекційного та інклюзивного навчання. У статті розглядаються актуальні питання подолання дисграфії у молодших школярів в умовах корекційного та інклюзивного навчання. Наголошується на дизонтогенетичному формуванні навички письма у учнів, що мають дисграфію. На підставі якісного аналізу стану сформованості навички письма та провідних механізмів дисграфічних помилок розроблено авторську корекційну методику, яка базувалася на результатах констатувального експерименту, науково-методичних принципах корекції мовленнєвого розвитку дітей із порушеннями письма, програмових вимогах щодо знань, умінь та навичок з предмету «Українська мова» для учнів 1 та 2 класу. Розкрито основні завдання, напрямки, зміст та організацію корекційно-розвивального логопедичного впливу, спрямованого на подолання у молодших школярів дисграфічних фонетико-графічних помилок та формування фонетико-графічних умінь та навичок.

Ключові слова: навичка письма, дисграфія, механізми дисграфічних помилок, фонематичні функції, слухові операції, лінгвістичні здібності, психічні функції, операціональні компоненти мислення, лінгвістичні здібності, корекційно-розвивальне навчання, логопедичний вплив.

Чередніченко Н.В., Тенцер Л. В. Содержание и организация логопедической работы по преодолению дисграфии у младших школьников в условиях коррекционного и инклюзивного обучения. В статье рассматриваются актуальные вопросы содержания и организации логопедической работы по преодолению дисграфии у младших школьников в условиях коррекционного и инклюзивного обучения. Обращается внимание на дизонтогенетическое формирование навыка письма у учащихся, имеющих дисграфию. На основе качественного анализа состояния сформированности навыка письма и ведущих механизмов дисграфических ошибок разработана авторская коррекционная методика, которая базируется на результатах констатирующего эксперимента, научно-методических принципах коррекции речевого развития детей с нарушениями письма, программных требованиях к знаниям, умениям и навыкам по предмету «Украинский язык» для учеников 1 и 2 классов. Раскрыты основные задачи, направления, содержание и организация коррекционно-развивающего

логопедического воздействия, направленного на преодоление у младших школьников дисграфических фонетико-графических ошибок и на формирование у них фонетико-графических умений и навыков.

Ключевые слова: навык письма, дисграфия, механизмы дисграфических ошибок, лингвистические способности, коррекционно-развивающее обучение, логопедическое воздействие.

N.V. Cherednichenko, L.V. Tentser. Subject matter and organization of speech-language work on overcoming dysgraphia among elementary students in the context of correction and inclusive education.

The article discloses topical issues on overcoming dysgraphia among elementary students in the context of correction and inclusive education. The reference is made to dysontogenetic formation of writing skills among students with dysgraphia. Based on qualitative analysis of writing skill and leading mechanisms formation ensuring writing skill acquirement according to phonetic principle, it is concluded that disphonological disorders are not the key reason for disgraphic mistakes to take place. Prevalently they are stipulated by disorders of generally functional mechanisms of speech activity – psychic functions (attention, language and auditory memory on successively organized material, visual and spatial representations), thinking operational components (letter-sound and syntactic analysis, auditory control and self-control), as well as by a low level of children linguistic skills development forming the basis for acquiring knowledge and skills in mother language. Based on experimental data received at confirmation stage of the research the author correction methodology has been made basing on scientific and methodological principals of correction speech development among children with writing disorders, program requirements to knowledge and skills in course “Ukrainian Language” for students of 1st and 2nd grades. The primary tasks, trends, and organization of correction and development speech-language effect aimed at overcoming dysgraphic phonetic-graphical errors and forming phonetic-graphical errors skills among elementary students is disclosed. The importance of the development among elementary students of phonemic functions and auditory operations, formation and improvement of skill for differentiation of oppositional phoneme-graphemes in oral speech and in writing, as well as skills of different types of speech analysis and synthesis are underlined. This will ensure development of linguistic skills among students and mastering both phonetic-graphical rules being important for competent writing, will become a basis for successful mastering not only phonetics and graphics but also Ukrainian spelling. In was persuasively concluded that only unity of speech-language pathologist’s, teacher’s, school psychologist’s approaches to speech work with students, succession in requirements to students, as well as to content and methods of correctional and educational work, complexity and versatility of speech development tools and removing its disadvantages, use of the guiding type – educational activity – is the key to success in speech-language work.

Keywords: writing skill, dysgraphia, dysgraphic errors mechanisms, phonemic functions, auditory operations, linguistic skills, psychic functions, thinking operational components, phonetic-graphical skills, correction-developmental teaching, speech-language effect.

Постановка проблеми. У сучасних умовах освіта не може залишатися осторонь від стрімких процесів науково-технічного прогресу, посилення інтеграційних функцій у розвитку науки, техніки, виробництва, політики. Наше суспільство перебуває у постійному розвитку і через систему новоутворень висуває і реалізує зростаючі вимоги до людини, а разом з цим, і до якості освіти та корекційної допомоги.

Корекційна педагогіка володіє широким діапазоном міжпредметних зв'язків, новітніх розробок, а сучасні зміни у структурі та змісті шкільного курсу української мови, впровадження Нової Української Школи та разом із цим певна динаміка у бік збільшення кількості учнів, що потребують логопедичної корекції, вимагають удосконалення змісту та організації допомоги дітям із порушеннями усного та писемного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема подолання порушень письма у дітей із особливими освітніми потребами висвітлено у численних психолого-педагогічних та психолінгвістичних наукових дослідженнях (Є. Данілавічюте, Н. Голуб, О. Гопіченко, О. Корнєв, Р. Лалаєва, О. Леонтєв, О. Лурія, Т. Пічугіна, І. Садовникова, Є. Соботович, В. Тарасун, Н. Чередніченко та ін.) [2-7]. Разом із цим вона залишається актуальною, зважаючи на значне збільшення кількості учнів у масових загальноосвітніх школах, які відчують значні труднощі у засвоєнні предметів мовного циклу на початковому етапі навчання.

Метою даної статті є висвітлення змісту та організації розробленої нами комплексної системи корекційно-розвивального та диференційованого впливу, спрямованого на подолання фонетико-графічних дисграфічних помилок в письмі учнів 2-4 класів. Ми виходили з припущення, що корекційне навчання, організоване з урахуванням механізмів виявлених відхилень, дозволить досягти найвищого рівня результативності на шляху їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження засвідчив, що молодші школярі із дисграфією у недостатній мірі володіють навичкою письма. Ми констатували, що письмо таких учнів формується дизонтогенетично (за ієрархією базових передумов розвитку письма), і це підтверджено низкою проведених нами психолого-педагогічних досліджень. В учнів виявлено три ступені прояву дисграфії у такому співвідношенні – легкий (14%), середній (56%) та важкий (30%), що характеризувалися

наявністю значної кількості фонетичних (58%), графічних та оптико-просторових (10%), лексико-граматичних помилок (32%). Помилки простежувалися в учнів 2-4 класів у різних видах письмових робіт (списуванні, диктантах, самостійному творчому письмі та ін.). Лише у 5% учнів дефекти фонетичної сторони мовлення були однією з провідних причин дисграфічних фонетичних помилок. У 9% дітей із ПМР помилки носили інший характер та безпосередньо не були зумовлені порушеннями усного мовлення. У письмових роботах учнів без порушень усного мовлення (86%) також зустрічались різні за характером дисграфічні помилки. Вони були зумовлені відхиленнями переважно загально-функціональних механізмів мовленнєвої діяльності – психічних функцій (уваги, мовно-слухової пам'яті на сукцесивно організованому матеріалі, оптико-просторових уявлень), операціональних компонентів мислення (звуко-буквеного та синтаксичного аналізу, слухового контролю та самоконтролю), а також низьким рівнем розвитку у дітей лінгвістичних здібностей, що лежать в основі засвоєння знань, умінь та навичок з рідної мови.

На основі виділених у молодших школярів із ТПМ диференційованих механізмів дисграфічних помилок було розроблено авторську корекційну методику, яка базувалася на результатах констатувального експерименту, науково-методичних принципах корекції мовленнєвого розвитку дітей із порушеннями письма, програмових вимогах щодо знань, умінь та навичок з предмету «Українська мова» для учнів 1 та 2 класу.

Формування грамотності на письмі у молодших школярів із дисграфією відбувалося шляхом удосконалення основних механізмів, які забезпечують опанування писемного мовлення, а саме:

- **загальнофункціональних механізмів мовленнєвої діяльності** (зорово-просторового гнозису, праксису, уваги, пам'яті);

- **операціональних компонентів мислення** (аналізу, синтезу, порівняння, контролю, узагальнення, класифікації) на мовному матеріалі;

- **специфічних мовленнєвих механізмів** – симультанно-сукцесивного аналізу і синтезу, аналітико-синтетичної діяльності слухового та мовнорухового аналізаторів;

- **усномовленнєвих передумов** – слухової диференціації фонем, їх правильної вимови, формування лексико-граматичної будови мовлення.

Удосконалюючи основні мовленнєві та немовленнєві функції, які лежать в основі засвоєння фонетичного принципу правопису, ми також приділяли увагу лексичній і граматичній стороні мовлення, що є передумовою успішного формування у дітей орфографічної навички (автоматизований компонент свідомої мовленнєвої діяльності людини за умов протікання її у письмі), яка базується на дії співвіднесення між

собою фонетичних, граматичних, словотвірних та орфографічних знань [7].

У процесі письма для правильного розрізнення та вибору фонемі необхідним є тонкий аналіз усіх акустичних та артикуляційних ознак звука. Причому, такий аналіз здійснюється у внутрішньому плані, за уявленням. Наявність у письмі дітей із дисграфією фонемо-графічних помилок свідчить про недосконалість фонематичних уявлень, часто при нормальному фонематичному сприйманні. Труднощі концентрації та розподілу уваги під час письма ще в більшій мірі ускладнює опанування навичок фонематичного аналізу, що проявляється у вигляді пропусків, перестановок букв у словах.

Труднощі слухової та вимовної диференціації опозиційних фонемо-графем (твердих – м'яких, дзвінких – глухих, свистячих – шиплячих та ін.) та недосконалість у дітей звуко-буквених асоціацій зумовлюють, у свою чергу, труднощі опанування фонетико-графічних правил.

Важливою складовою логопедичної роботи є формування у молодших школярів із дисграфією метамовних процесів: операцій, пов'язаних з усвідомленням основних лінгвістичних одиниць членування мовлення (речення, слово, склад, звук) та аналізом усних висловлювань на ці умовні одиниці.

Отже, основними завданнями корекційної роботи були:

1. Розвиток фонематичних функцій та слухових операцій, формування та удосконалення навичок диференціації опозиційних фонемо-графем в усному мовленні та на письмі з метою подолання фонетичних помилок на заміни та змішування фонемо-графем, близьких за акустико-артикуляційними ознаками.

2. Розвиток навичок фонематичного та складового аналізу та синтезу з метою подолання фонетичних помилок на пропуски, перестановки букв, спотворення звуко-буквеної будови слова.

3. Формування і закріплення мовних понять і навичок їх використання в усному та писемному мовленні.

4. Формування умінь користуватися відповідними фонетико-графічними правилами, що регулюють позначення фонем відповідною буквою на письмі.

5. Розвиток у дітей зорово-просторового гнозису, праксису, уваги, пам'яті.

6. Формування кінцевої дії контролю та самоконтролю на письмі.

Відповідно до окреслених завдань ми визначили **основні напрямки корекційно-розвивального логопедичного впливу:**

- I. Корекція та формування порушень усного мовлення у цілому та звуковимови, зокрема.

II. Формування та удосконалення навичок диференціації опозиційних фонемо-графем в усному мовленні та на письмі.

Диференціація опозиційних фонемо-графем проводилася нами на початкових етапах в усному плані, а в подальшому закріплювалася у писемному мовленні у такій послідовності: диференціація букв, що змішуються, у складах, словах, словосполученнях, реченнях з опорою на найбільш збережене зорове сприймання, тактильні та кінестетичні відчуття (при збереженій звуковимові).

При цьому ми враховували, що удосконалення слуховимовних диференціацій здійснюється більш успішно в тому випадку, якщо воно проводиться у тісному зв'язку з розвитком слухової уваги, мовно-слухової пам'яті, слухового контролю та фонематичного аналізу та синтезу.

Робота з розвитку фонематичного сприймання здійснювалася паралельно з удосконаленням навичок звукового аналізу та синтезу, що сприяло формуванню правильних фонематичних уявлень.

III. Корекція та формування навичок звуко-буквеного та складового аналізу та синтезу.

Опанування учнями звуко-буквеним та складовим аналізом та синтезом є основою вироблення у молодших школярів навички письма за фонетичним принципом та засвоєння ними в подальшому фонетико-графічних та орфографічних правил. Формування у дітей умінь виділяти звук зі слова, знаходити спільний звук у словах, визначати його місце по відношенню до інших звуків, називати кількість та послідовність звуків та складів у слові є важливим завданням корекційної логопедичної роботи, оскільки більшість школярів із дисграфією відчувають значні труднощі опанування аналізом як складною розумовою та мовленнєвою дією.

IV. Удосконалення лінгвістичних здібностей.

Основне завдання цього напрямку полягало у розвитку та вдосконаленні звуко-буквених асоціацій через уміння позначати фонему відповідною буквою; навчання виділяти орфограми; розуміти та усвідомлено користуватися такими мовними поняттями, як *звук, буква, голосний, приголосний, склад, слово, словосполучення, речення*, що надало змоги легше опанувати фонетико-орфографічні правила української мови та усвідомлено сформувати орфографічні навички.

V. Розвиток загальнофункціональних механізмів мовленнєвої діяльності, які беруть участь у процесі письма.

Цей напрямок здійснювався через розвиток психічних функцій – зорово-просторового сприймання, слухової і зорової уваги, пам'яті, мислення.

У молодшому шкільному віці саме мислення посідає центральне місце у роботі всіх психічних функцій. Як вказував Л. Виготський,

розвиток мислення є важливим чинником для всієї структури свідомості і для всієї системи діяльності психічних функцій [1]. Тому в процесі логопедичної роботи з корекції дисграфії ми приділяли особливу увагу формуванню розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, контролю на мовному матеріалі, а також самоконтролю, оскільки саме рівень сформованості розумової діяльності впливає на ефективність пам'яті та сприймання.

VI. Корекція і розвиток дрібної моторики пальців і кистей рук, зорово-моторної координації.

Цей напрямок роботи ми вважали вкрай важливим, зважаючи на низький стан сформованості у школярів експериментальної групи письма як графо-моторної навички, з одного боку, а також враховуючи ту надзвичайну роль, що відіграє мануальний праксис у формуванні повноцінного мовленнєвого та психічного розвитку дитини.

Корекційна логопедична робота здійснювалася в декілька етапів та враховувала принцип від простого до складного.

Перший етап (пропедевтичний) передбачав розвиток фонематичних процесів (сприймання, уявлень, аналізу та синтезу), удосконалення слухових функцій і операцій (слухової уваги, контролю), розвиток зорових функцій (зорового та буквеного гнозису, аналізу та синтезу, пам'яті), моторних навичок, формування базових лінгвістичних понять (звук, буква, склад, слово, речення) під час роботи над простими за артикуляцією та звучанням звуками та відповідних їм букв.

У цей період приділялася значна увага формуванню у молодших школярів умінь сприймати та розрізняти на слух та у вимові корисні ознаки звуків та зорові ознаки букв.

На основному етапі корекційно-розвивального навчання відбувався розвиток та удосконалення у молодших школярів навичок звуко-буквеної диференціації фонемо-графем, що є складними для розрізнення за акустичними, артикуляційними ознаками та букв, які схожі за оптико-просторовими та графічними ознаками. На заняттях учні характеризували приголосні звуки за такими ознаками, як: м'якість-твердість, глухість-дзвінкість.

Удосконалювалися навички аналізу та синтезу на фонемно-графічному та орфографічно мурівні, опанування яким передбачає не лише уміння правильно визначити та відтворити структуру слова, а й упізнавання при цьому орфограми та правильний запис слів, керуючись певним правилом. Опанування даним рівнем сформованості звуко-буквеного аналізу викликало особливі труднощі у дітей із дисграфією та відбувалося протягом тривалого періоду часу.

Також відпрацьовувалися навички синтаксичного та морфологічного аналізу, що готувало дітей до засвоєння навичок

грамотного письма за морфологічним принципом, а також правильного написання речень.

Важливим завданням основного етапу було формування у школярів лінгвістичних здібностей. Необхідно було сформувати в учнів теоретичні знання про звуки і букви, що їх позначають, ознайомити з основними фонетико-графічними правилами, навчити виділяти орфограми та грамотно писати, керуючись даними правилами.

Даний етап не обмежується рамками навчання у 2 класі, а триває протягом усієї молодшої, а часто і середньої школи.

Метою **третього етапу (автоматизації засвоєних умінь та навичок)** було закріплення отриманих знань, умінь та навичок та використання їх у різних видах мовленнєвої діяльності.

На кожному етапі корекційної роботи значна увага приділялася розвитку графічної навички письма. Введення у структуру та зміст заняття вправ та завдань на розвиток дрібної моторики пальців рук та зорово-моторної координації підвищує ефективність комплексного корекційного впливу на дитину із дисграфією, забезпечує вироблення у неї стійких умінь та навичок.

Підгрупові логопедичні заняття були основною формою корекційно-розвивального навчання дітей із порушеннями письма. Поруч із підгруповими заняттями додатково проводилися індивідуальні заняття з тими дітьми, які мали порушення усного мовлення та були неспроможними засвоїти матеріал на підгруповому занятті, потребували додаткової індивідуальної допомоги логопеда.

Логопедичним заняттям ми надавали такої форми, в якій здійснювалася корекція мовленнєвого порушення і одночасно розвивалася увага, пам'ять, логічне мислення, уява, різні форми контролю та самооцінки.

Під час проведення логопедичних занять ми дотримувалися таких рекомендацій:

1. Групи дітей-дисграфіків (4-6 дітей) комплектувалися нами за віком, при цьому враховувався стан їхнього мовленнєвого розвитку.

2. Логопедичні заняття проводилися 3 рази на тиждень. Тривалість заняття – 45 хвилин.

3. Кожне заняття носило комплексний характер, сприяло не лише удосконаленню звукової системи мови, а й збагаченню активного словника дитини, розкриттю лексичної семантики незнайомих слів та їх активного вживання в мовленні. Важливу роль на занятті приділялося формуванню у дітей граматичних знань, що дозволяло нам попереджувати та долати труднощі засвоєння граматики на уроках української мови.

4. Корекційна логопедична робота носила диференційований характер, враховувалася структура дисграфічного порушення, його механізми симптоматика, психологічні особливості дитини.

5. У зміст заняття, незалежно від його теми, обов'язково включалися завдання, спрямовані на корекцію та розвиток психічних функцій (зорово-просторового сприймання, просторових уявлень, слухової та зорової пам'яті та уваги, логічного мислення). Систематичне проведення такої розвивальної роботи сприяло не лише подоланню, а й попередженню труднощів у засвоєнні навички читання та письма.

6. Матеріал заняття подавався переважно в ігровій формі, що позитивно впливало на формування мотивації до навчання, а також сприяло розвитку уваги, пам'яті та мислення дітей, урізноманітнювало проведення занять, робило процес корекції цікавим і різнобарвним.

7. Під час занять широко використовувалася дитяча художня література, предметні та сюжетні малюнки, іграшки, матеріали із навчально-методичних посібників, а також самостійно виготовлений роздатковий дидактичний матеріал (картинки, планшети, «шифрувальні» таблиці, ребуси, кросворди), орфографічні словники тощо.

8. Зображувальна наочність поступово заміщувалася схематичною.

9. У логопедичній роботі майже на кожному занятті ми використовували комп'ютерні ігри, що сприяло не лише закріпленню у дітей знань, умінь і навичок, що формуються логопедом на занятті, а й активізувало позитивну мотивацію дітей-дисграфіків на занятті.

10. Логопедичне заняття завжди було чітко структуроване. Його побудова відповідала меті, завданням та етапу навчання.

Корекційно-розвивальна програма включала 64-66 підгрупових логопедичних занять, а також індивідуальні заняття, які проводилися з дітьми протягом жовтня – травня місяців (10 -12 занять на місяць).

Висновки. Проведене нами експериментальне навчання переконливо засвідчило, що правильна організація, відповідність змісту занять програмі з рідної мови, а також урахування основних труднощів, що виникають у дітей, особливостей їхнього мовленнєвого та пізнавального розвитку, систематичність та послідовність у роботі забезпечує якість опанування навичкою письма, а також засвоєння молодшими школярами знань, умінь та навичок з рідної мови.

Ми переконалися, що досягнення ефективності у корекційно-розвивальній роботі з подолання дисграфії у молодших школярів можливе лише за умов взаємодії всіх учасників педагогічного процесу і, зокрема, вчителя, логопеда, психолога, лікаря. Діяльність вчителя, логопеда та психолога має багато спільного і спрямована на вирішення навчальних, виховних та корекційних завдань.

Єдність підходів логопеда і вчителя до мовленнєвої роботи з учнями, наступність у вимогах до учнів, а також до змісту та методів корекційної, навчальної та виховної роботи, комплексність та багатогранність засобів розвитку мовлення та усунення його недоліків, використання провідного виду – навчальної діяльності – запорука успіху в логопедичній роботі. Кваліфікований медичний супровід дитини із порушеннями письма та читання є вкрай важливим та необхідним у системі корекційного впливу, зважаючи на їхній загальний психосоматичний стан.

Бібліографія

1. Выготский, Л.С. Избранные педагогические исследования. – М.: АПН РСФСР, 1956. – 519с. **2. Данілавічюте, Е.А.** Методика подолання фонемографічних відхилень у молодших школярів з ДЦП // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 1. – К.: Актуальна освіта, 2004. – с.99 – 134. **3. Корнев, А.Н.** Нарушения чтения и письма у детей (диагностика, коррекция, предупреждение): Учебно-методическое пособие. – С.-Петербург: МиМ, 1997. – 284с. **4. Лурия, А.Р.** Письмо и речь: Нейролингвистические исследования: Учебное пособие. – М.: Издательский центр „Академия”, 2002. – с.17 – 76. **5. Соботович, Е.Ф.,** Гопиченко Е.М. Фонетические ошибки в письме умственно отсталых учащихся младших классов // Вибрані праці з логопедії. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – С. 250 – 261. **6. Тарасун, В.В.** Писемне мовлення: запобігання і корекція порушень. Науково-методичний посібник для загальних і спеціальних освітніх закладів. – К., 2007. – 151 с. **7. Чередніченко, Н.В.,** Тенцер Л.В. Практична реалізація наукових принципів корекційного логопедичного впливу на дітей із порушеннями писемного мовлення//Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Збірник наукових праць –К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2013, №.24.

References

1. Danilavichute, Ye.A. Methodology for overcoming phonemographic disorders among elementary students with CP // Theory and praxis of contemporary speech-language pathology: Collection of scholarly papers: Ed. 1. – K.: Current education, 2004. – p.99 – 134. **2. Cherednichenko, N.V.,** Tentser L.V. Practical implementation of scientific principals of correctional logopedic effect on children with writing speech disorders //Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 19. Correctional pedagogy and special psychology. Collection of scholarly papers –K.: National Pedagogical Dragomanov University. – 2013, No.24. **3. Kornev, A.N.** Reading and writing disorders among students (diagnostic, correction, warning): Study manual. – St.-Petersburg: MiM, 1997. – p. 284. **4. Luriia, A.R.** Writing and speech:

Neurolinguistic researches: Study manual. – M.: Publishing Centre „Academy”, 2002. – p.17 – 76. **5. Sobotovich, Ye.F.**, Gopichenko Ye.M. Phonetic mistakes in writing among intellectual disabled students of elementary grades // Selected works on speech-language pathology. – K.: Dmytro Burago Publishing House, 2015. – P. 250 – 261. **6. Tarasun, V.V.** Writing speech: disorders prevention and correction. Research and methodological guidelines for general and special educational institutions. – K., 2007. – 151 p. **7. Vygotskiy, L.S.** Selected pedagogic researches. – M.: AES of RSFSR, 1956. – p.519.

Авторський внесок: Чередніченко Н.В. – 50%, Тенцер Л.В. –50%

Received 14.03.2019

Accepted 14.04.2019

УДК 376.011.3-051

DOI 10.32626/2413-2578.2019-13.324-340

А.Г. Шевцов

dr_shevtsov@ukr.net

Н.В. Никоненко

nataliianykonenko@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОРІВНЯННЯ ПОНЯТІЙНО- ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Відомості про авторів: **Шевцов Андрій Гаррійович**, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, заслужений працівник освіти України, директор департаменту ліцензування Міністерства освіти і науки України, професор кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології факультету спеціальної та інклюзивної освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. У колі наукових інтересів: спеціальна освіта та інклюзивне навчання дітей і дорослих із обмеженнями життєдіяльності, зокрема з порушеннями функцій опорно-рухового апарату, ортопедагогіка, ортопсихологія, реабілітологія, соціальна політика, організації та зміст вищої освіти, оцінка якості освіти, теоретична фізика. E-mail: dr_shevtsov@ukr.net. ; **Никоненко Наталія**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Дніпровського національного